

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ BAĞLAMINDA KOSOVA-AB İLİŞKİLERİ

Yetkili Yazar | Correspondent Author: Nesrin KENAR

Kosovo-EU Relations in The Context of The European Union Membership Process

Yazar(lar) | Author(s)

Nesrin KENAR¹

Bajram HODZA²

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Geliş Tarihi : 15/05/2022
Makale Kabul Tarihi : 19/05/2022

Anahtar Kelimeler:

Kosova, AB, Genişleme, İstikrar ve Ortaklık Süreci, Batı Balkanlar

Sosyalist Federal Yugoslavya döneminde Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge iken 2008 yılında bağımsızlık ilan eden Kosova Cumhuriyeti, diğer Batı Balkan ülkeleri gibi Avrupa Birliği (AB)'ye üye olmayı hedeflemektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Doğu Bloğu ülkelerini üye olarak bünyesine alan AB, daha sonra Batı Balkanlara yönelerek bölge ülkeleri ile gelecekte üyeliği öngören ortaklık anlaşmaları yapmıştır. Doğu Bloğu ülkelerinin üye alınması sürecinde Kopenhag kriterlerini yürürlüğe koyan AB, Batı Balkan ülkeleri için Kopenhag kriterlerine ilave olarak İstikrar ve Ortaklık Sürecini yürürlüğe koymuştur. AB tüm Balkan ülkeleri gibi Kosova ile de İstikrar ve Ortaklık anlaşmaları imzalamış olmakla beraber Kosova'nın üyelik süreci pek çok nedenle diğer Batı Balkan ülkelerinden farklı ilerlemektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Kosova Cumhuriyeti'nin AB üyeliği bağlamında Kosova-AB ilişkilerini incelemektir. Bu makale, AB'nin Batı Balkanlara yönelik izlediği politikayı incelemenin yanı sıra Kosova-AB ilişkilerini de incelemektedir. AB genişlemesini teşvik etmek için tasarlanmış tüm ilgili politika ve mekanizmaların değerlendirilmesine ve incelenmesine ek olarak, bu sürecin önemli anlarının bir açıklaması verilecektir. Makale aynı zamanda Kosova'nın AB üyeliği sürecindeki zorluklarını da değerlendirecektir.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Submission Date : 15/05/2022
Accepted Date : 19/05/2022

Keywords:

Kosovo, EU, Enlargement, Stabilization and Association Process, Western Balkans

The Republic of Kosovo, which declared independence in 2008, while it was an autonomous region affiliated to Serbia during the Socialist Federal Yugoslavia period, aims to become a member of the European Union, like other Western Balkan countries. In the post-Cold War period, the EU, which included the former Eastern Bloc countries as members, then turned to the Western Balkans and made partnership agreements with the countries of the region, which envisaged future membership. The EU, which put into effect the Copenhagen criteria during the membership process of the Eastern Bloc countries, has put into effect the Stabilization and Association Process for the Western Balkan countries in addition to the Copenhagen criteria. Although the EU has signed Stabilization and Association agreements with Kosovo, as with all Balkan countries, Kosovo's membership process proceeds differently from other Western

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID ID: 0000-0000-6350-7744, nkenar@sakarya.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID ID: 0000-0002-6814-9237, bajrampasa@gmail.com

Balkan countries for many reasons. In this context, the aim of the study is to examine the Kosovo-European Union (EU) relations in the context of the Republic of Kosovo's membership to the European Union (EU). This article examines Kosovo-EU relations as well as examining the EU's policy towards the Western Balkans. In addition to the evaluation and examination of all relevant policies and mechanisms designed to promote EU enlargement, a description of the key moments of this process will be given. The article will also evaluate the challenges in Kosovo's EU accession process.

1.Giriş

Kosova, İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (1945-1990) döneminde Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge statüsündeydi. Ancak daha sonra bu statü Tito yönetimi tarafından "genişletilmiş özerklik" statüsüne dönüştürülmüştür. Slobodan Milosevic, 1989'da Sırbistan'da iktidara gelmesinin ardından Kosova'nın "genişletilmiş özerklik" statüsünü kaldırmıştır ve devlet kurumlarında çalışan Arnavutları işlerinden çıkararak yerlerine Sırları yerleştirmeye başlamıştır. Bunun üzerine Kosovalı Arnavutlar 1990'larda İbrahim Rugova'nın liderliğinde "sivil itaatsizlik" direniş hareketini başlatmışlardır. Ancak "sivil itaatsizlik" politikası ile bağımsızlık elde etme amaçlarına ulaşamayan Kosovalı Arnavutlar 1997 yılında Kosova Kurtuluş Ordusunu kurarak silahlı direniş hareketi yürütmeye başlamışlardır (Marleku, 2012: 86). Bunun üzerine Slobodan Miloseviç yönetimi 1998'de Kosova Kurtuluş Ordusu'na karşı yürüttüğü polis ve askeri harekâtın yanı sıra sivillere karşı yaygın şiddet uygulamaya başlamıştır. Kosova'da Sırbistan hükümeti tarafından sivillere karşı uygulanan şiddet nedeniyle 800.000'den fazla Kosovalı Arnavut evlerini terk ederek Makedonya, Karadağ ve başka ülkelere sığınmışlardır. Uluslararası arabuluculuk çabaları sonucunda yapılan Rambouillet Anlaşmalarını Miloseviç'in kabul etmemesi üzerine, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Federal Yugoslavya Cumhuriyetine yönelik 78 gün süren bir NATO askeri harekâtı gerçekleştirilmiştir. Harekâtın ardından BM Güvenlik Konseyi 1244/1999 sayılı kararı kabul ederek Sırbistan hükümetinin Kosova üzerindeki yönetimini askıya almıştır ve Birleşmiş Milletler (BM)'nin Kosova'daki Yönetim Misyonu olan UNMIK'e ve NATO barış gücü olan KFOR'a yetki vermiştir (Marleku, 2012: 86). Kosova 1999-2008 döneminde UNMIK yönetiminde kaldıktan sonra, 2005 yılında BM Genel Sekreterinin Kosova Özel Temsilcisi olarak atanmış olan Martti Ahtisaari tarafından hazırlanan rapora dayanarak 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir (Marleku, 2012: 87).

Bağımsızlık ilanının ardından Kosova Cumhuriyeti gerçekleştirmeyi hedeflediği temel dış politika hedef, amaç ve çıkarlarını belirlemiştir.

Bağımsızlıktan sonra Kosova iki kısa vadeli hedefi gerçekleştirmeye odaklanmıştır (Marleku, 2012: 89):

1. Kosova'nın BM üyesi ülkelerin çoğunluğu ve tüm AB ülkeleri tarafından tanınması için çalışmak,
2. Önemli sayıda Kosova vatandaşının bulunduğu devletlerde etkin diplomatik ve konsolosluk hizmetleri kurmak.

Diğer yandan AB üyeliği de Kosova Cumhuriyeti'nin dış politikasının bir parçasıdır ve Kosova'nın tüm hükümetleri tarafından ulusal bir öncelik olarak ilan edilmiştir (Rexhepi, Sahiti, & Rullani, 2020: 12). Kosova Cumhuriyeti BM üyesi ülkelerin 117'si tarafından tanınmakla birlikte Rusya Federasyonu ve Çin gibi BM Güvenlik Konseyi'nin iki daimî üyesi tarafından tanınmıyor olması nedeniyle BM üyesi olamamaktadır. Aynı şekilde Kosova'nın tüm hükümetleri tarafından AB üyeliği ulusal öncelik olarak görülmekle beraber, yirmi yedi AB üyesi devletten Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İspanya, Romanya, Slovakya ve Yunanistan henüz Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır.

Kosova Cumhuriyeti, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi 38'den fazla uluslararası ve bölgesel örgütün üyesidir. Kosova, mümkün olduğu kadar çok sayıda uluslararası kuruluşla üye olmak için çalışmaya devam etmektedir, ancak birincil hedefi BM ve AB ve NATO gibi Avrupa-Atlantik kuruluşlarına üye olmaktır (Rexhepi, Sahiti, & Rullani, 2020 :11-12).

Bu bağlamda çalışmanın amacı Avrupa Birliği'ne üyelik süreci bağlamında Kosova Cumhuriyeti'nin AB ile ilişkilerini incelemektir. Çalışmada Kosova Cumhuriyeti'nin AB'ye üyeliğinin mümkün olup olmadığı veya hangi koşullarda mümkün olduğu soruları araştırılarak Kosova Cumhuriyeti'nin AB'ye üyeliğinin önündeki engeller ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada ilk olarak AB'nin Batı Balkan ülkelerine yönelik genişleme politikası incelenecektir. İkinci olarak ise AB'ye üyelik süreci bağlamında Kosova Cumhuriyeti'nin AB ile ilişkileri incelenecektir ve son olarak Kosova Cumhuriyeti'nin AB'ye üyeliğinin önündeki engeller ortaya konulacaktır.

2. Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Batı Balkanlar

"Genişleme Politikası" AB tarafından bir dış politika aracı olarak benimsenmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra kurulduğundan itibaren 1973, 1981, 1986 ve 1995 yıllarında olmak üzere dört genişleme süreci geçiren AB, Doğu Bloğunun dağılması ve Orta ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşünün ve eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmaların sona ermesinin ardından bu bölgelere yönelik genişleme stratejisi benimsemiş ve bu ülkeleri üye almayı hedeflemiştir. AB'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde başlattığı genişleme stratejisinin hem AB ve hem de aday ülkeler açısından çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

AB açısından nedenlerine bakacak olursak; Avrupa Komisyonu, AB'nin genişleme politikası vasıtasıyla aday ülkelerde reformları teşvik ettiğini ve Avrupa'da barış ve istikrarı güçlendirdiğini belirtmektedir (Vachudova, 2014: 122). Bu şekilde AB Batı Avrupa'da mevcut olan istikrar, barış ve özgürlük ortamını Avrupa'nın diğer bölgelerini de kapsayacak şekilde genişletmeyi hedeflemektedir (Sergi & Qerimi, 2007: 57). AB, üyelik vaadi aracılığıyla, aday ülkelerde reformların yapılmasını sağlamayı, bu şekilde de aday ülkelerin içinde veya bu ülkeler arasında mevcut olan çatışma koşullarını ortadan kaldırarak hem ülkeler içinde ve hem de ülkeler arasında barış ve istikrarı sağlamayı ve böylece önceden belirlenmiş dış politika hedeflerine ulaşmayı hedeflemektedir.

Bu bölgelerde yaşanan çatışmaların en fazla AB için güvenlik riski oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda genişleme sürecinin 'demokratikleştirici etkisinden' elde edilen faydaları veya bunlardan vazgeçmenin maliyeti AB için önemlidir. Diğer yandan AB üyesi ülkeler de AB'nin genişlemesinin uzun vadede ekonomik ve jeopolitik faydalar getireceği beklentisi içindedirler ve bu nedenle genişlemeyi ulusal çıkar meselesi olarak görmektedirler (Vachudova, 2014: 123).

Bu şekilde AB, genişleme politikası vasıtasıyla Avrupa'yı daha güvenli ve istikrarlı bir hale getirerek daha güçlü olmasını ve değerlerini geliştirmesini sağlayarak AB'nin dünya sahnesinde küresel bir oyuncu haline gelmesini de hedeflemektedir (Rexhepi, Sahiti, & Rullani, 2020: 12).

Bu nedenlerle AB, 1990'ların ortalarında, komünizm sonrası dönemde, Doğu Avrupa'ya genişleyerek büyüyen ekonomileri ve güçlü devlet kapasitesi ile iyi işleyen ekonomiler ve demokrasilerden oluşan ülkeler oluşturmayı hedeflemiştir (Vachudova, 2014: 126).

Bu yaklaşım, özellikle Doğu Bloğunun dağılması ve Orta ve Doğu Avrupa'da komünizmin çöküşünün ardından bu ülkelerde ortaya çıkabilecek siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı önleme bakımından önem arz etmektedir. Nitekim Soğuk Savaşın 1990'larda sona ermesinin ardından eski komünist ülkelerin çoğu, toprak sorunları, etnik çatışmalar vb. sorunların yanı sıra ekonomik sorunlarla da karşı karşıya kalmışlardır ve bu durum bazı ülkelerde sıcak çatışmaya dönüşürken, diğerlerinde çatışma potansiyeli varlığını sürdürmüştür (Vachudova, 2014: 123).

Aday ülkeler açısından nedenlerine bakacak olursak; Avrupa kıtasının bir parçası olan Doğu, Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri, AB üyeliğini siyasi ve ekonomik bir çıkar alanı olarak değerlendirdikleri ve ülkeleri için demokratik bir Avrupa geleceği hayal ettikleri için AB'ye üye olmayı hedeflemektedirler (Rexhepi, Sahiti, & Rullani, 2020: 12). Bu nedenle AB üyeliği bu ülkelerin hükümetleri tarafından dış politika önceliği olarak belirlenmiştir.

Doğu Bloğunun dağılması ve Orta ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşünün ardından, AB Konseyi Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde aldığı kararlar uyarınca Kopenhag kriterlerinin³ karşılanması halinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olabileceği yönünde karar alarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini (MDAÜ) kapsayan genişleme sürecini başlatmıştır. Ardından Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Malta, Letonya, Litvanya, Slovakya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Ortaklık Anlaşmaları imzalanmıştır. 1998 yılından itibaren yürütülmeye başlanan müzakerelerin ardından bu 10 ülkenin 2004 yılında AB üyesi olmasıyla AB'nin en büyük genişleme dalgası gerçekleşmiştir. AB'nin beşinci genişleme dalgası olan bu genişlemede Slovenya dışında, hiçbir Batı Balkan ülkesi⁴ AB üyeliği statüsü elde edememiştir (Sergi & Qerimi, 2007: 57).

Bu şekilde diğer Balkan ülkelerinin AB üyeliği daha sonraki bir tarihe ertelenmiş olmakla beraber 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyesi olmasıyla AB'nin Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da siyasi ve ekonomik reformları teşvik etme konusunda kararlı olduğu görülmüştür.

AB 1990'ların sonunda, genişleme politikasının amacını coğrafi ve fonksiyonel olarak genişleterek genişleme sürecinin gücünü Batı Balkanlar'ı dönüştürmek için kullanmaya ve böylece Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılma sürecinde bölgede yaşanan çatışmanın tarafları arasındaki husumetlere son vermeye karar vermiştir (Vachudova, 2014: 126).

AB üye devletlerinin Batı Balkanlar'da genişlemeyi desteklemesinin nedeni ise AB'nin arka bahçesinde istikrarlı demokratik rejimleri teşvik etmek istemeleridir. Zira AB, genişleme politikasını Batı Balkan ülkelerini kapsayacak şekilde genişletmez ise bölgedeki etnik çatışmalar, ekonomik sorunlar, istikrarsızlık ve kötü yönetim kendisini de olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir. AB için Batı Balkanlar'a genişlemenin jeopolitik faydaları da potansiyel olarak önemlidir. Batı Balkan ülkelerinin AB kurumları ve AB bütçesi açısından entegrasyonu nispeten kolay gerçekleşecek küçük ülkeler olmaları nedeniyle bunları üye olarak almanın maliyetleri daha düşüktür (Vachudova, 2014:126). Bununla beraber Batı Balkan ülkelerinin, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine göre daha fazla güvenlik riskine ve daha düşük ekonomik potansiyele sahip olmaları nedeniyle bu ülkelerin AB'ne ekonomik faydalarının oldukça küçük olacağı, ancak asıl önemli unsurun genişlemenin getireceği jeopolitik faydalar olduğu düşünülmektedir (Vachudova, 2014: 123).

³ Kopenhag Kriterleri olarak bilinen bu kriterler arasında demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık hakları ve iyi işleyen bir serbest piyasa ekonomisi yer almaktadır.

⁴ Balkan ülkelerinden Yunanistan 1981 yılında üye olmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesinin ve Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılmasının ardından AB üyeliği Batı Balkan ülkelerinin - Arnavutluk, Hırvatistan, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan - hükümetleri tarafından da dış politika önceliği olarak belirlenmiştir (Domachowska, 2021: 67). Hırvatistan ve Kuzey Makedonya Cumhurbaşkanı Stjepan Mesić ve Boris Trajkovski, Sırbistan ve Arnavutluk Başbakanları Zoran Zivković ve Fatos Nano ile birlikte, Mayıs 2003'te ortak bir bildiri yayınlamaya AB'nin Batı Balkanlara genişlemesinin 19. ve 20. yüzyıllarda bölgede yaşanan çatışmaların bazılarını sona erdireceğini belirtmiştir. 2003 yılında Salzburg'da Güneydoğu Avrupa'dan Başbakanların katılımıyla gerçekleşen Gayri Resmi Toplantıda da Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya ve Sırbistan/Karadağ devletlerinin Cumhurbaşkanı ortak bir bildiri yayınlamaya AB entegrasyonunun Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin normalleşmesini ve iyileşmesini kolaylaştıracağını kabul etmişlerdir. Bu şekilde AB, bölgede barışçıl girişimlerin başlatılmasına yardımcı olmuş, Batı Balkan ülkelerinin ve AB üyesi ülkelerin siyasi liderlerini ortak endişe konularını tartışmak için düzenli olarak çeşitli konularda bakanlar düzeyinde bir araya getiren Zagreb Sürecini başlatmıştır (Kavalski, 2006: 293). Bir Hırvat hükümet yetkilisi, Balkanlarda askeri çatışma olasılığının azalmasını, esas olarak AB'nin tüm bölge ülkelerine içeride istikrar sağlamaları yönündeki baskısından kaynaklandığını ifade etmiştir. Kuzey Makedonya Devlet Başkanı Branko Zrvenkovski, Saraybosna ziyareti sırasında bu duyguları tekrarlayarak, "Eskiden tek bir ülkede yaşıyorduk. Umarım gelecekte AB adı verilen tek bir toplumda yaşayacağız" ifadesini kullanmıştır (Kavalski, 2006: 294).

Batı Balkan ülkelerine yönelik yapılandırılmış bir AB politikası ise ancak 1999'dan itibaren gündeme gelmiştir. AB, daha önce AB üyesi olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak Arnavutluk, Hırvatistan, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'dan oluşan Batı Balkan ülkelerine yönelik olarak, (Schneider, 2009: 20; Lemay-Hebert & Murshed, 2016 ; Rexhepi, Sahiti, & Rullani, 2020: 12) 1997'de alınan bir Avrupa Konseyi kararı ile Kopenhag Kriterlerine ilaveten bir İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanması ön koşulunu kabul etmiştir (Leitão & Valente, 2020: 113). İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, AB'nin bölgeye temel istikrarı getirme ve Batı Balkan ülkelerine Avrupa perspektifi sunma konusundaki ilk girişimidir (Dzihic & Wieser, 2008: 82). Böylece AB bölgeye barış, istikrar ve ekonomik kalkınma getirerek bu ülkelerin AB'ye entegrasyonu için fırsat yaratmak amacıyla İstikrar ve Ortaklık Sürecini⁵ başlatmıştır.

⁵ 1999 yılında kabul edilen ve yürürlüğe giren İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP), Batı Balkan ülkelerinin tam üyelikleri gerçekleşene kadar AB'ne entegrasyon sürecinin yer aldığı Avrupa Birliği politika çerçevesidir.

Haziran 2000'deki Feira Zirvesinde AB Konseyi, İstikrar ve Ortaklık Sürecine katılan Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği için 'potansiyel adaylar' olduğunu kabul etmiştir (Aspridis & Petrelli, 2012: 9). Feira Zirvesinde, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye yönelmesinin tek başına yeterli olmayacağına, bölgede daha fazla ekonomik ve siyasi istikrar sağlayacak iyi ikili ilişkiler kurmalarının da gerekliliği vurgulanmıştır (Sergi & Qerimi, 2007: 59).

Kasım 2000'deki Zagreb Zirvesinde AB, istikrar ve entegrasyon araçlarını birleştirerek, İstikrar ve Ortaklık Sürecine katılan ülkelerin Avrupa perspektifini ve potansiyel adaylar olarak statülerini onaylamıştır. Bu şekilde üyelik perspektifi, AB'nin bölgede gerekli reformları teşvik etmesi için en güçlü araç haline gelmiştir (Dzihic & Wieser, 2008: 82).

Haziran 2003 Selanik Zirvesinden sonra Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği için "potansiyel aday" olabilecekleri açıklanmıştır. Bu zirveden çıkan kararlar AB Batı Balkan ülkelerine, Batı Balkanlar'da uzun vadeli barış, bölgesel güvenlik, istikrar, demokrasi ve ekonomik kalkınmaya yönelik girişim ve desteklerinin olacağını üyelik kapısını açık bırakarak göstermiştir (Srbija i Kosovo: evropske perspektive i praksa, Evropski pokret u Srbiji, 2014; Aspridis & Petrelli, 2012: 9).

İstikrar ve Ortaklık Sürecine dâhil olan Batı Balkan ülkelerinden Hırvatistan 2013 yılında AB üyesi olmuştur. Makedonya Mart 2004'te AB aday ülke statüsü için başvuruda bulunarak 2005 yılında "aday ülke statüsü" kazanmıştır. Karadağ da 2008 yılında aynı yolu izleyerek 2010 yılında "aday ülke statüsü" elde etmiştir. Arnavutluk Nisan 2009'da üyelik için başvuruda bulunmuş ve Haziran 2014'te "aday ülke statüsü" kazanmıştır. Sırbistan Aralık 2009'da aday ülke statüsü için başvuruda bulunmuş ve başvurusu kabul edilmiştir (Domachowska, 2021: 68). Bosna Hersek ile AB arasında 2008 yılında imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması 1 Haziran 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile Bosna Hersek'in AB'ye üyelik başvurusu yapmasının önündeki önemli bir engel aşılmış ve ülke 15 Şubat 2016 tarihinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuruya Avrupa Komisyonu henüz olumlu görüş vermemiştir (Bosna-Hersek). Batı Balkan ülkeleri arasında sadece Kosova ve Bosna-Hersek potansiyel aday olarak kalan iki ülkedir.

3. Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Kosova-AB İlişkileri

Kosova Cumhuriyeti 2008 yılında bağımsızlık ilan etmesinin ve Uluslararası Adalet Divanı tarafından bağımsızlığının uluslararası hukuka uygun olduğunun açıklanmasının ardından "tanınma" ve uluslararası sistemin bir aktörü olarak BM gibi uluslararası ve AB ve NATO gibi bölgesel örgütlere üye olma yönünde ulusal hedefler belirlemiştir. IMF ve Dünya Bankası'na üye olan Kosova'nın tüm hükümetlerinin temel önceliği AB üyeliğidir. Kosova, AB'ye üye olmak isteyen diğer ülkeler gibi AB

kriterlerini yerine getirmek ve uluslararası standartlara ulaşmak için büyük bir çaba göstermekte ve ülkeyi AB üyeliğine hazırlayacak kapsamlı siyasi, ekonomik ve sosyal reformlar gerçekleştirme çabası içerisinde (Hoti & Gërguri, Media Freedom - A Challenge in Kosovo's European Integration Process",2015: 29; Xhambazi, 2021; Hoti & Gërguri, The Copenhagen Political Criteria For Joining The EU: The Case of Kosovo, 2017: 1008; Akgün, 2014: 7-8; Nezaj, 2015; Leitão & Valente, 2020: 114).

Kosova halkının AB üyeliği konusundaki algısını ölçmek amacıyla Kalkınma ve Avrupa İşleri Araştırma Enstitüsü ve Priştine Siyasi Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılan çalışmalarda Kosova halkının AB üyeliğinin Kosova için olumlu fırsatlar sunabileceği yönünde bir algıya sahip olduğu yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmaların sonuçlarına göre, Kosova vatandaşları AB üyeliğinden kaynaklanan en önemli faydanın seyahat etme, eğitim görme, çalışma ve yaşama hakkı ve özgürlüğü olduğunu düşünmektedir. AB üyeliği sonucu hak ve özgürlüklerin artacağı yönünde beklentiye sahip olanların oranı 2012 yılında %77 iken 2014'te %58'e gerilemiş, ancak 2015 yılında %70'e yükselmiştir. Ayrıca aynı çalışmada, araştırmaya katılan Kosova vatandaşlarının %57'sinin daha kaliteli yaşam, %56'sinin daha iyi gelecek, %45'inin daha fazla iş ve %40'ının iyileştirilmiş ekonomik durum beklentisi içerisinde oldukları görülmüştür (Leitão & Valente, 2020:115). Francesco Martino tarafından 2018 yılında yayınlanan çalışmada da Kosova halkının % 90'ının AB üyeliğinin olumlu etkisinin olacağına inandığı belirtilmiştir (Martino, 2018).

Kosova Cumhuriyeti'nin kabul ettiği Avrupa Entegrasyonu Ulusal Stratejisi "Kosova 2020" (National Strategy for European Integration "Kosovo 2020") adlı belgede de Kosova Cumhuriyeti kurumlarının ve halkının, AB ile Entegrasyon sürecine tamamen bağlı olduğu belirtilmiştir (European Integration, 2014: 4).

AB perspektifinden Kosova-AB ilişkilerine bakıldığında AB'nin 1999 Kosova savaşından itibaren Kosova ile ilgilendiği görülmektedir (Srbija i Kosovo: evropske perspektive i praksa, Evropski pokret u Srbiji, 2014: 55; EvropskeIntegracije, 2014). 1991'de Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi ve ardından önce "sivil itaatsizlik" politikası izleyerek, daha sonra Kosova Kurtuluş Ordusunu kurarak silahlı mücadeleye girişmesinin ardından Kosova'da Sırbistan hükümeti ile Kosovalı Arnavutlar arasında yaşanan soruna barışçıl bir çözüm bulmak amacıyla diplomatik çaba gösteren AB, çatışmanın sona ermesinin ardından EULEX misyonu aracılığıyla Kosova'da ekonomik ve siyasi olarak yeniden yapılanma ve devlet inşasında öncü bir rol üstlenmiştir. Daha sonra ise AB, genişleme politikası ve bu bağlamda Batı Balkan ülkelerine yönelik uygulamaya koyduğu SAP gibi araçlar aracılığıyla Kosova'yı dönüştürerek AB'ye entegre etmeye çalışmaktadır (Economides, 2020).

AB'nin Batı Balkan ülkelerine yönelik olarak 1999 yılında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanması ön koşulunu kabul etmesinin ardından 2002 yılında Kosova ile AB arasında İstikrar ve Ortaklık Süreci Öncü Mekanizması oluşturulmuştur. 4 Şubat 2008 Avrupa Konseyi, Kosova'daki AB misyonunun hukukun üstünlüğünü tesis etmek için ortak eylemi benimsemiştir. 18 Şubat 2008'de Konsey, Kosova'nın bağımsızlık ilanını tanımıştır 2002 yılında Kosova ile AB arasında oluşturulan İstikrar ve Ortaklık Süreci Öncü Mekanizması 2009 yılında İstikrar ve Ortaklık Diyalogu Sürecine yükseltilmiştir (Elsuwege, 2017: 393).

17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlık ilanının ardından Kosova Hükümeti 2008-2010 dönemi için "Avrupa Entegrasyonu İçin Plan" kabul etmiştir. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasından kaynaklanan yükümlüklere ayak uydurmak için Avrupa entegrasyonu çerçevesinde kurumların gelişimini sürdürmek için tasarlanmış bir reform paketi hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Avrupa Gündemi, tüm yerel kurumlara, yapılara, planlamaya ve politika tercihlerine dâhil edilmiştir (Republike Kosova, 2010).

8 Mart 2011 yılında Kosova-Sırbistan diyalogu başlamış. 28 Şubat 2012 tarihinde, Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde bir araya gelen AB Üye Devletlerinin Dışişleri ve Avrupa İşleri Bakanları, Avrupa Komisyonu'nun AB ile Kosova arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanması için fizibilite çalışması başlatma niyetini desteklemişlerdir. AB Komisyonu ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, Kosova'nın standartları karşıladığını ifade etmiştir (European Parliament, Kratki vodič o Europskoj uniji – 2020, 2020). Ekim 2012'de, Avrupa Komisyonu, hukukun üstünlüğü, kamu yönetimi, azınlıkların korunması ve ticaret alanlarında daha fazla ilerleme kaydedilmesi şartıyla, Kosova'nın AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamasının önündeki yasal engelleri kaldırmıştır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalaması müzakereleri 2013'te başlamıştır (Gashi & Novaković, 2017). Bununla birlikte, hukukun üstünlüğü, özellikle organize suç ve yolsuzlukla mücadele, kamu yönetimi reformu, göç, ifade özgürlüğü, azınlık ve toplulukların, özellikle de Sırpların, topluma entegrasyonları açısından, haklarının korunması ve geliştirilmesinde temelde zorlukların devam etmekte olduğu vurgulanarak tüm topluluklar arasında diyalog ve uzlaşmayı teşvik etmenin zorunlu olduğu dile getirilmiştir (Weber & Bajrami, 2018: 15). Son olarak, Kosova'nın tüm bölgesel işbirliği girişimlerine, özellikle ticaret, politika uyumlaştırma ve sınır ötesi konulara tam katılımını sağlamak için gerekli bir bileşen olarak Kosova'nın tüm komşularına yönelik yapıcı bir yaklaşımın gerekli olduğu da belirtilmiştir (Weber & Bajrami, 2018: 15).

2000'li yıllardan itibaren AB-Kosova arasında on yıl süreyle özel ticaret önlemleri alınmıştır. Bağımsızlık sonrası ise AB bu ticari önlemlerin beş yıl daha uzatılmasını önermiş ve böylece Kosova'ya böyle bir anlaşmaya hazırlanmak için yeterli zaman

tanınmıştır. 2010 yılında, Kosova hükümeti AB ile ticaret anlaşması müzakerelerine başlamak için Avrupa Komisyonu ile yoğun toplantılar yapmıştır. Bu toplantıların sonucunda AB ile Kosova arasında imzalanan ticari anlaşmaların yanı sıra AB ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile Kosova arasında 2016'da ticari anlaşma imzalanmıştır (European Parliament, Stabilisation and Association Agreement, 2016).

Kosova'nın AB üyeliği yönünde atılan ilk adım olarak 27 Ekim 2015 tarihinde Fransa'nın Strazburg şehrinde Kosova ile AB arasında "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalanmıştır ve 1 Nisan 2016'da yürürlüğe girmiştir (Elsuwege, 2017: 393). "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması"nın imzalanmasının tarihsel bir öneme sahip olduğunu ve bundan böyle AB-Kosova ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldığını söylemek mümkündür. Zira AB, ortaklık, demokratikleşme ve kurumların inşası, birlik programlarına katılım ve ekonomik gelişmeleri desteklemek için yeni ek destekler sağlamıştır (Srbija i Kosovo: evropske perspektive i praksa, Evropski pokret u Srbiji, 2014: 51-52). İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, tüm AB standartlarının yerine getirilmesine kadar tüm politika alanlarında Kosova'yı AB'ye yaklaştıracak tüm reformların uygulanması için mekanizmaları belirtmektedir.

İmzalanan bu İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, Kosova ile AB arasındaki ilk kapsamlı sözleşme ilişkisi olarak diğer Batı Balkan ülkelerinde olduğu gibi, Kosova'nın AB ile daha yakın ilişkiler kurması için bir yol haritası görevi görmektedir. AB yukarıda belirtilen şartların yanı sıra Batı Balkanlar için ek koşul olarak "bölgesel işbirliği" oluşturulmasını ve geliştirilmesini öngörmektedir. Bu durum Batı Balkanlar için istikrar, uzlaşma, iyi komşuluk ve iyi siyasi ilişkiler için gerekli bir ön koşul olarak görülmektedir (Muja, 2013).

10 Mart 2017'de, Kosova Meclisi, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın uygulanması amacıyla, "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın Uygulanması için Ulusal Programı" kabul etmiştir. Bu program Kosova'nın AB'ye katılımı için ana ulusal politika programıdır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması Ulusal Programı, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmek için gerekli reformların kapsamlı bir orta vadeli çerçevesini temsil etmektedir. Diğer bir ifade ile AB müktesebatının iç hukuka aktarılması yoluyla, iç mevzuatın AB müktesebatına kademeli olarak yaklaşmasını sağlayacak mevzuatın uygulanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, Kosova kurumları, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının yükümlülüklerini yerine getirmek için öncelikleri belirlemek amacıyla "Avrupa Reformları Gündemi" ni kabul etmişlerdir.

Kosova Meclisinin AB yolundaki uygulamaları ve AB'ye katılım çerçevesindeki görevleri aşağıdaki dört faaliyet alanına ayrılmaktadır (European Commission, 2022);

a. AB Mevzuatına Yakınlaşma ve Uyum

Kosova Meclisi kabul ettiği yasalarla, AB müktesebatının Kosova yasama sistemine aktarılmasını sağlamaktadır. Ayrıca Meclis, kabul edilen mevzuatın, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması Ulusal Programının ve Avrupa Reform Gündeminin uygulanmasını izlemektedir.

b. Denetim ve Ayrıntılı Değerlendirme

Kosova Meclisi ülkenin AB'ye katılım sürecindeki konumunu düzenlemektedir ve süreç boyunca Hükümetin faaliyetlerini yakından izlemektedir. Kosova Hükümeti, genişleme sürecinde önemli bir oyuncu olmasına rağmen, Kosova Meclisinin incelemesi daha geniş bir siyasi uzlaşmayı mümkün kılmaktadır.

c. Bilgi paylaşım faaliyetleri

Kosova Meclisi AB entegrasyonu ile ilgili olarak halk için bir bilgi kaynağıdır. Faaliyetleri aracılığıyla şeffaflığın ve bilgi alışverişinin değerinin güçlendirilmesinden sorumludur.

d. Uluslararası ve Parlamentolar Arası İşbirliği

Parlamento diplomasisi, genişleme sürecinde Kosova'nın uluslararası itibarını ve desteğini güçlendirmek için önemli bir değerdir. Avrupa Parlamentosu ve AB üye devletlerinin Parlamentoları ile düzenli temasların yanı sıra bölge ülkelerinin Parlamentoları ile işbirliği ve entegrasyon sürecinde başarının anahtarı olarak kabul edilmektedir. Kosova Meclisi tarafından kurulan Avrupa Entegrasyonu Komisyonu AB entegrasyonu konusunda Kosova Meclisi'nin kilit komisyonlarından ve aktörlerinden biridir. Avrupa Entegrasyonu Komisyonunun yasama sürecine dâhil edilmesi zorunludur; zira Avrupa Entegrasyonu Komisyonu Mevzuatın AB müktesebatına yakınlaştırılması ve uyumlaştırılması açısından Meclise sunulan tüm yasa tasarılarını ve değişiklikleri değerlendirmektedir.

Diğer yandan Kosova-AB ilişkilerinde Kosova kurumları ve halkı için hayati önem taşıyan bir diğer konu da vize serbestliği ve seyahat serbestliğidir. Bu nedenle Kosova Hükümeti AB ile bu yönde görüşmelerin resmen başlamasından daha önce “de facto” olarak bu yönde çalışmalara başlamıştır. Çünkü Kosova'ya vize serbestliği verilmesi halkın serbest dolaşımına katkı sağlayacak olmasının yanı sıra Kosova'nın ekonomik gelişmesinin önündeki engellerin kaldırılması anlamı da taşımaktadır.

2008'den 2010'a kadar, Avrupa Ortaklık Eylem Planı ve İstikrar ve Ortaklık Mekanizması sektörel toplantıları kapsamında vize serbestliği koşullarının yerine getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Komisyonu 2009'da Kosova için vize serbestliği önerisinde bulunmuştur, aynı yıl Kosova Hükümeti tek taraflı olarak vize serbestliği yol haritası hazırlamıştır (Nezaj, 2015: 4). Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kabul edilmiş ve Ulusal Kişisel Verilerin Korunması Ajansı üyeleri atanmıştır.

Vize serbestleştirme alanındaki temel kanunların uygulanmasına yönelik 30'dan fazla kanun ve tüzük kabul edilmiştir. 2010'da ise Kosova bazı Avrupa ülkeleri ile geri dönüşüm anlaşması imzalamıştır. Kosova ile AB vize serbestliği konusundaki girişim 2012 yılında başlamıştır, aynı yıl içinde gerekli reformları yapmak için AB Kosova'ya vize serbestliği verilmesi talimatı vermiştir. Ocak 2012'de Kosova ile AB arasında vize serbestliği konusunda bir diyalog başlatılmıştır. Kosova hükümeti AB tarafından vize serbestliği sağlanması için istediği kriterleri yerine getirmek için 8 kanundan oluşan yasa paketi kabul etmiştir. Ancak Kosova sivil toplumu, bu yasa paketinin kamusal tartışma yapılmaksızın ve demokratik ilkeler takip edilmeden kabul edildiği yönünde endişelerini dile getirmiştir (Muja, 2013: 8-17).

1 Temmuz 2018 tarihinde AB Komisyonu, Kosova'nın vize serbestleştirme için gerekli olan tüm kriterleri karşıladığını belirtmiş ve vize için yeşil ışığı hak ettiğini dile getirmiştir. Kosova kurumları AB'nin istediği bütün kriterleri yerine getirmiş olmasına rağmen, hala vize serbestliği gerçekleşmiş değildir (Kosovo Dobilo Zeleno Svetlo za Ukidanje Viza, 2020; European Commission, 2022).

Avrupa Konseyi ve Komitesi bu konuda olumlu karar almış olsalar da, Kosova'nın sınır güvenliği önlemleri, belge güvenliği, yolsuzlukla mücadele ve organize suçlar ile ilkel olarak mücadele etmediği iddiasıyla Kosova'ya vize serbestliği tanınması konusu AB Parlamentosunun gündemine alınmamaktadır (Loxha, 2019). 2013 yılında sunulan Kosova planının uygulanmasına ilişkin ilerleme raporunda da Kosova'nın organize suç ve yolsuzlukla mücadele kapasitesinin sınırlı kaldığı, bunun da AB'nin iç güvenliğini olumsuz etkileme potansiyelinin olduğu belirtilmiştir (Muja, 2013: 8-17).

Nitekim AB ülkeleri de daha önce diğer Balkan ülkelerine vize serbestliği verilmesinin ardından mülteci sorunu ile karşılaşmaları nedeniyle Kosova'ya vize serbestliği tanınması konusunda çekince koymuşlardır. Çünkü Kosova genç nüfusa sahiptir ve nüfusunun çoğu işsizdir. Nitekim bu nedenle AB ülkeleri Priştine'deki büyükelçiliklerde vize prosedürlerini de zorlaştırmışlardır. Kosova Vize Serbestisi Talimatları, diğer potansiyel adaylara yönelik talimatlardan metodolojik olarak farklı görünmektedir. Koşullar, sınır güvenliği önlemleri, belge güvenliği, yolsuzluk ve organize suçla mücadele vb. açısından temelde benzer olsa da Kosova'nın daha fazla kriteri sağlaması talep edilmiştir. Kosova gelişmiş gözetim mekanizmalarından çıkarılmış, daha sıkı ve aşamalı bir değerlendirme süreci ve daha karmaşık bir karar alma süreci öngörülmüştür (Žbogar, 2012). Kosova Cumhuriyeti, aday ülke statüsüne sahip olan Batı Balkan ülkeleri arasında vizesiz rejimden yararlanmayan tek ülke konumundadır.

4.Kosova'nın AB Üyeliğinin Önündeki Engeller

Bağımsızlık ilanının ardından Kosova'nın tüm hükümetleri tarafından AB üyeliği temel öncelik olarak tanımlanmakla ve Kosova, AB'ye üye olmak isteyen diğer ülkeler gibi AB kriterlerini yerine getirmek ve uluslararası standartlara ulaşmak için büyük bir çaba göstermekle beraber ve hatta 27 Ekim 2015 tarihinde Kosova ile AB arasında "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalanarak 1 Nisan 2016'da yürürlüğe girmesine rağmen Kosova'nın AB üyeliğine başvurma ve aday ülke statüsü alma hedefine ulaşmada başarıya giden yolunu tıkayan bazı engeller bulunmaktadır;

Bunlardan *birincisi*, Kosova'nın "sınırlı egemenliği" ile ilgilidir. Zira AB mevzuatına göre AB'ye üye olmanın ön koşulu uluslararası alanda egemenliği tanınmış bir "devlet" olmaktır. Bilindiği üzere, beş AB üye devlet – Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, Romanya, Slovakya ve İspanya – Kosova'yı egemen bir "devlet" olarak, diğer bir ifadeyle uluslararası hukukun anlaşma akdetme yetkisine sahip bir süjesi olarak tanımamaktadırlar. Her ne kadar Kosova ile AB arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmış ve uygulamaya konulmuş ise de Kosova'nın özellikle de bu beş AB üyesi devlet tarafından tanınmaması, Kosova'nın AB'ye üyelik sürecini karmaşık hale getirmektedir. Bu karmaşık durumun farkında olan AB, beş üye ülkeye sürekli olarak Kosova'yı tanımaları yönünde çağrıda bulunmaktadır (Leitão & Valente, 2020: 116).

Diğer yandan Kosova ile AB arasında 2015 yılında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanarak 2016 yılında yürürlüğe girmiş ise de AB'nin Kosova ile imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, diğer Batı Balkan ülkeleriyle imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarından farklıdır. AB'nin Kosova ile imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşması içerik bakımından diğer ülkelerle imzalanmış olan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları ile aynı olmasına rağmen, diğer ülkelere farklı olarak Kosova ile imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması tek tek üye devletler tarafından değil, sadece AB Konseyi tarafından imzalanmıştır. Kosova'nın tüm AB üyesi ülkeler tarafından tanınmadan bile AB'nin aday statüsünü elde etme sürecini başlatabileceğine dair iddialar bulunmakla beraber AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Johannes Hahn, Kosova'nın tüm üye ülkeler tarafından tanınmadan AB'ye aday olup olmayacağı sorusuna olumsuz yanıt vermiştir. Kosova'yı henüz tanımamış olan AB üyesi ülkelerin kısa vadede Kosova'yı tanımaları öngörülmediğinden, bu durumun Kosova'nın AB üyeliğinin önündeki en büyük engellerden biri olduğu söylenebilir (Leitão & Valente, 2020: 117).

Kosova'nın yakın gelecekteki AB üyesi olmasının önündeki engellerden *ikincisi* Kosova'nın AB üyeliği kriterlerini yerine getirmede karşılaştığı zorluklardır. Kosova'nın üyelik kriterlerine uyum konusunda ne kadar yol kat ettiğini değerlendirmek için Avrupa Komisyonu tarafından her yıl yayınlanan Kosova ile ilgili İlerleme Raporları

yayınlanmaktadır. 2018 İlerleme Raporuna dayanılarak elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir (Leitão & Valente, 2020: 117-119);

- Bu Raporda Avrupa Komisyonu, Kosova’da devam eden siyasi parçalanma ve kutuplaşmanın yanı sıra parlamenterlerin genel kurul oturumlarına çoğunlukla katılım göstermemesi veya bazılarının engelleyici davranışlarının ülkenin en yüksek kurumu olan meclisin rolünü olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca, Haziran 2017’de yapılan seçimlerden sonra, yeni iktidar koalisyonunun, AB ile ilgili reformları ilerletme ve Kosova için stratejik konularda fikir birliği oluşturma konusunda elde ettiği başarının sınırlı olduğu belirtilmektedir.

- Ayrıca, 2018 İlerleme Raporunda diğer ilgili konuların yanı sıra, siyasi sürecin bütünlüğünü baltalayan ve demokratik süreci önemli yolsuzluk ve usulsüz etki risklerine maruz bırakmaya devam eden diğer bir konunun da siyasi finansmanda şeffaflık eksikliği olduğu belirtilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak, 2018 Raporu yürütmenin parlamento tarafından denetlenmesinin “zayıf kalması” nedeniyle iyileştirilmesinin gerekliliğine odaklanmıştır.

- 2018 İlerleme Raporu, merkezi hükümet ve sivil toplum arasındaki işbirliği düzeyinde yıllar içinde kaydedilen ilerlemeyi vurgulayarak, yerel düzeyde de anlamlı katılım ve işbirliği yapılmasının gerekliliğini belirtmektedir.

- 2018 İlerleme Raporu, Kamu idaresi reformu ile ilgili olarak, Kosova’nın, özellikle ajansların ve yarı bağımsız organların gözden geçirilmesi ile bir hazırlık düzeyine ulaştığı sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte Raporda, kamu yönetiminin sürekli siyasallaşmasından endişe duyulduğu ve bu durumun kamu yönetiminin verimliliğini ve mesleki bağımsızlığını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.

- Hukukun üstünlüğü Kosova’nın karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan biri olmaya devam ettiğinden 2018 İlerleme Raporunda, Kosova’nın yargı sisteminde çok az ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir. Avrupa Komisyonu’na göre Kosova’nın yargı sistemi henüz erken bir aşamadır ve şu ana kadar hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir.

- Kosova kurumlarının bir diğer önceliği de yolsuzlukla mücadeledir. Avrupa Komisyonu Kosova’nın bu alanda da “erken aşamada” olduğunu ve bu alanda mücadele için son birkaç yılda bazı ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, bu sorunu çözmek için önemli çabalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

- 2018 İlerleme Raporu’nda organize suçlarla mücadele konusunda da benzer bir değerlendirme yapılmıştır. Komisyon’a göre, Kosova bu alanda henüz erken bir aşamadır ve yüksek düzeyde yolsuzluk ve organize suç davalarında performans konusunda geçmişe nazaran bazı ilerlemeler kaydedilmekle beraber Kosova kurumlarının

kara para aklamayla mücadele çabalarında daha etkin olmaları ve ilgili yasanın AB müktesebatı ve uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

- Kosova yasal çerçevesi, Kosova Anayasası'nın 22. Maddesinde belirtilen insan haklarının korunmasına ilişkin sözleşmede bulunan Avrupa standartlarına uygun olarak temel hakların ve insan haklarının korunmasını garanti etmektedir. Ancak 2018 Raporuna göre Kosova yasal çerçevesinin uygulanması konusunda ek çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. 2018 İlerleme Raporu Kosova'da Romanlar ve Aşkaliler de dâhil olmak üzere azınlıklara mensup kişilerin haklarının inkâr edilmesi ve yerinden edilmiş kişiler veya cinsiyete dayalı eşitsizlik uygulamalarının bulunduğunu belirtmektedir.

- 2018 İlerleme Raporu insan hakları alanında kaydedilen ilerlemenin yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Aslında, Kosova çoğulcu ve canlı bir medya ortamından yararlanmasına rağmen, Komisyon İlerleme Raporunda gazetecilere yönelik tehditler ve saldırıların devam ettiğini belirtilmektedir.

5. Sonuç

Kosova'nın AB üyeliği hem Kosova hem AB ve hem de Batı Balkanlar bölgesinin istikrarı bakımından hayati bir öneme sahiptir. Nitekim Kosova Hükümetleri de AB üyeliğini Kosova'nın ulusal önceliklerinden biri olarak tanımlamışlardır ve henüz İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmadan önce “de facto” olarak gerekli düzenlemeleri yapmaya başlamışlardır.

Ancak Kosova'nın AB üyeliğinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. En büyük engel Kosova'nın “devlet” olarak tanınmaması sorunudur. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Rusya Federasyonu ve Çin tarafından tanınmadığı için BM'ye üye olamayan Kosova, AB üyesi beş ülke tarafından tanınmaması ve yakın gelecekte tanınacağına öngörülmemesi nedeniyle AB'ye üye olamama durumu ile karşı karşıyadır. Her ne kadar Kosova ile AB arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmış ve yürürlüğe girmiş ise de Kosova ile imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması diğer ülkelerden farklı olarak tek tek AB üyesi devletler tarafından imzalanmak yerine sadece AB Konseyi tarafından imzalanmıştır.

Kosova'nın tanınmasının önündeki engellerden bir diğeri de Rusya Federasyonu tarafından desteklenen Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerini normalleştirmekten kaçınmasıdır. Kopenhag kriterleri gereği Sırbistan'ın da AB üyesi olmak için Kosova ile ilişkilerini normalleştirmesinin gerekliliği Kosova'nın AB üyeliği için ümit vaat etmektedir. Ancak Sırbistan'ın Kosova'dan daha önce AB üyesi olması Kosova'nın AB üyeliğini geciktirici veya engelleyici bir faktör olacaktır.

Kosova henüz tanınma sorunu nedeniyle uluslararası hukukun bir süjesi olarak kabul edilmiyor olsa da Kosova Cumhuriyeti'nin varlığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

ve Tayvan gibi yadsınamaz bir gerçekliktir ve bölgenin barış ve istikrarı için önemli bir aktördür. Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve egemenliğinin uluslararası düzeyde tanınması, Kosova Dışişleri ve Diaspora Bakanlığının önceliği olmaya devam edecektir/etmelidir.

Kosova'nın AB üyeliğini en az tanınma sorunu kadar etkileyecek olan diğer bir unsur da Kosova Cumhuriyeti'nin AB üyeliği için gerekli olan kriterleri yerine getirme kapasitesidir. Kosova'nın AB üyesi olmak için Kopenhag Kriterlerinin yanı sıra SAP sürecini tamamlaması gerekmektedir. Ancak, AB Komisyonu tarafından yayınlanan 2018 İlerleme Raporunda da belirtildiği üzere ekonomik sorunların yanı sıra ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve sık sık hükümet değişiklikleri gibi nedenlerle hükümetler AB üyeliği için gerekli olan kriterleri yerine getirmek amacıyla gerekli yasal düzenlemeleri yapmada başarılı olsalar bile bunları hayata geçirme konusunda beklenen başarıyı gösterememiştir.

AB ve Kosova arasında Kosova vatandaşlarına vize serbestisi tanınması yönünde girişimlerde bulunulmuş, diyalog başlatılmış, Kosova kurumları AB'nin istediği bütün kriterleri yerine getirmiş ve 1 Temmuz 2018 tarihinde AB Komisyonu, Kosova'nın vize serbestleştirme için gerekli olan tüm kriterleri karşıladığını belirtmiş olmasına rağmen, hala vize serbestliği gerçekleşmiş değildir. Kosova Cumhuriyeti, hali hazırda aday ülke statüsüne sahip olan Batı Balkan ülkeleri arasında vizesiz rejimden yararlanmayan tek ülke konumundadır. Bunun en önemli nedeni Kosova hükümetlerinin sınır güvenliği önlemleri, belge güvenliği, yolsuzlukla ve organize suçlar ile mücadele konusundaki çabalarının AB tarafından yetersiz bulunması ve bu durumda vize serbestliği sağlanması halinde AB'nin iç güvenliğinin olumsuz etkilenecek olmasıdır. Nitekim AB ülkeleri de, daha önce diğer Balkan ülkelere vize serbestliği verilmesinin ardından mülteci sorunu ile karşılaşmaları nedeniyle Kosova'ya vize serbestliği tanınması konusunda çekince koymuşlardır. Priştine'deki büyükelçilikler de vize sürecini zorlaştırmışlardır.

Yukarıda belirtilen veriler ışığında, Kosova'nın eski Yugoslavya Cumhuriyeti içerisindeki en az gelişmiş bölge olduğu da düşünüldüğünde Kosova'nın AB üyeliği için gerekli kriterleri yerine getirmesi için epey çaba göstermesi gerektiği görülmektedir. Zira Kosova ile aynı kriterlere tabi olan ve eski Yugoslavya içerisindeki en gelişmiş cumhuriyetlerden biri olan ve tanınma sorunu ile karşı karşıya olmayan Hırvatistan'ın dahi sadece müzakere sürecinin sekiz yıl (2005-2013) sürdüğü göz önünde bulundurulacak olursa Kosova'nın AB üyelik sürecinin çok daha uzun süreceği tahmin edilebilir.

AB Komisyonu tarafından yayınlanan İlerleme Raporlarından elde edilen bulguları da göz önünde bulundurduğumuzda, Kosova Hükümeti AB üyeliği kriterlerini yerine getirmek için seçim reformu, güçlü ve bağımsız kurumlar inşa etme ve kamu alımlarında daha fazla şeffaflık gibi kamu yönetiminde reform, organize suçlarla ve

yolsuzlukla mücadele, medya ilişkileri ve sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı gibi somut yapısal reformlar yapılmalı, kamu kurumlarını güçlendirmeli ve hukukun üstünlüğünü uygulamak için bu reformları etkili bir şekilde uygulamaya koymalıdır.

Kosova Cumhuriyeti henüz çok genç bir devlettir. Kosova Hükümetinin ve Kosova kurumlarının gayretli çalışmaları sonucu Kosova Cumhuriyeti'nin orta vadede mutlaka "devlet" olarak tanınacağı ve AB üyesi olacağı düşünülmektedir. Batı Balkanlar bölgesinde istikrar ve barışın sağlanması ve geçmişte bölgede yaşanan husumetlerin ve çatışmaların tekrarlanmaması için bölge ülkelerinin AB üyesi olmaları bir zorunluluktur. Zira hem Batı Balkanlar, hem de Kosova, Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıdır.

Kaynakça

Akgün, S. (2014). Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci Ve Bu Süreçte Kosova Türkleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(1), 1-14.

Aspridis, G., & Petrelli, M. (2012). When the EU met the western Balkans: Ready for the wedding? . *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* , 15(1:The EU and the Balkans: drifting apart?), 5-26.

Bosna-Hersek. (tarih yok). 5 5, 2022 tarihinde https://www.ab.gov.tr/bosna-hersek_45469.html adresinden alındı.

Domachowska, A. (2021). The Status of the European Integration Process of the Western Balkan Countries,. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs* (4), 67-92.

Dzihic, V., & Wieser, A. (2008). The Crisis of Expectations – Europeanisation as "acquis démocratique" and its limits. The case of Bosnia-Herzegovina and Serbia. *L'Europe en Formation*, 3-4 (349 - 350), 81-98.

Economides, S. (2020). Kosovo and the European Union. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.

Elsuwege, P. v. (2017). Pravna kreativnost u spoljnim odnosima EU: Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Kosova," (2017) 3, . *Pregled evropskih spoljnih poslova br. 22*.

European Commission. (2022). *Kosovo, Membership status, Potential candidate, Background*,. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/kosovo_en adresinden alındı.

European Integration, N. C. (2014). National Strategy for European Integration "Kosovo 2020". 4 9, 2022 tarihinde <https://president->

ksgov.net/repository/docs/National_Strategy_for_European_Integration_Kosovo_2020_ENG_(1).pdf adresinden alındı.

European Parliament. (2016, 3 16). *Stabilisation and Association Agreement*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A0316\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A0316(01)&from=EN) adresinden alındı.

European Parliament. (2020). *Kratki vodič o Europskoj uniji – 2020*. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.5.2.pdf adresinden alındı

Evropske Integracije, M. z. (2014). EU i Kosovo Pregled Ključnih Politika Evropskih Integracija, An EU funded project managed by the European Union Office in Kosovo.

Gashi, S., & Novaković, I. (2017). *od tehničkih sporazuma do sveobuhvatne normalizacije analiza Beograd Odnosi između Beograda i Prištine*. Beograd: Friedrich-Ebert-Stiftung, Kancelarija Beograd Dositejeva.

Hoti, A., & Gërguri, D. (2015). Media Freedom - A Challenge in Kosovo's European Integration Process", . *Europolity, Continuity and Change in European Governance*, 9(2), 29-46.

Hoti, A., & Gërguri, D. (2017). The Copenhagen Political Criteria For Joining The EU: The Case of Kosovo. *Teorija in Praksa let.*, 54(6), 1008-1022.

Kavalski, E. (2006). Divide and Reward: Maintaining EU's Deterrence in The Balkans after The 2004 Enlargement. *Journal of Political and Military Sociology*, 34(2), 289-299.

Kosovo Dobilo Zeleno Svetlo za Ukidanje Viza. (2020, 9 27). 4 3, 2022 tarihinde <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-evropska-komisija-o-liberalizaciji-viza/29373647.html> adresinden alındı.

Leitão, F. M., & Valente, I. M. (2020). Kosovo's long road to EU Membership. *Debater a Europa*(23), 107-124.

Lemay-Hebert, N., & Murshed, S. M. (2016). Rentier Statebuilding in a Post-Conflict Economy: The Case of Kosovo. *Development and Change*, 47(3), 517–541.

Lika, L., & Reka, B. (2021). The European Union's Relations with the Republic of Kosovo",. A. Hajrullahu, & A. Vukpalaj içinde, *Forging Kosovo: Between Dependence, Independence, and Interdependence* (s. 229-250). Bern: Peter Lang.

Loxha, A. Z. (2019, 5 15). *Da li Kosovo Može da sa Pozdravi sa Viznom Liberalizacijom?.*, Slobodna Evropa: 15.05.2019 tarihinde

<https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-vizna-liberalizacija/29637202.html>
adresinden alındı

Marleku, A. (2012). Small States Foreign Policy: the Case of Kosovo. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 11(3), 79-97.

Martino, F. (2018, 3 1). EU enlargement: a new strategy, with hands by the brakes. *Osservatorio Balcani e Caucaso, Transeuropa*. [On-line]. 9.04.2022 tarihinde <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Serbia/EU-enlargement-a-new-strategy-with-hands-by-the-brakes-186173> adresinden alındı.

Ministry of Foreign Affairs and Diaspora. (2022). *International recognitions of the Republic of Kosovo*. 3.04. 2022 tarihinde <https://www.mfa-ks.net>: <https://www.mfa-ks.net/en/politika/483/njohjet-ndrkombtare-t-republiks-s-kosovs/483> adresinden alındı.

Ministry of Foreign Affairs and Diaspora. *Regional Cooperation*. <https://www.mfa-ks.net>: 03.04.2022 tarihinde <https://www.mfa-ks.net/en/politika/487/regional-cooperation/487> adresinden alındı.

Muja, A. (2013). *Proces Vizne Liberalizacije Sa Eu Na Zapadnom Balkanu: Komparativna Procena*. Priştina: GIZ projekt PodrskaProcesu Evropske Integracije na Kosovu. KCSSnajdi (Kosovar Center for security Studies).

Nezaj, N. X. (2015). The development of Kosovo and its relationship with the EU, Discussion Paper, No. 4/15, Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration, Hamburg, 2015. *Discussion Paper, No. 4/15*.

Republike Kosova, V. (2010). *Akcion Plan 2010 Za Implementaciju Evropskog Partnerstva Za Kosovo*. Priştina.

Rexhepi, R., Sahiti, V., & Rullani, F. (2020). Kosovo Integration in EU. *Prizren Social Science Journal, Volume 4*(Issue 3), 11-23.

Schneider, C. J. (2009). *Conflict, Negotiation and European Union Enlargement*. Cambridge University Press.

Sergi, B. S., & Qerimi, Q. (2007). The process of EU enlargement towards south-eastern Europe: current challenges and perspectives. *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe: Macroeconomic stability, economic reforms, restructuring* , 10 (2), 57-65.

Srbija i Kosovo: evropske perspektive i praksa, Evropski pokret u Srbiji. (2014). *Grafolik*. <https://www.emins.org/product/srbija-i-kosovo-evropske-perspektive-i-praksa/> adresinden alındı.

Vachudova, M. A. (2014). EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On . *JCMS Journal of Common Market Studies*, 52(1), 122–138.

Weber, B., & Bajrami, A. (2018). *Put Kosova Ka Članstvu u EU i ONU, DPC-KFOS Policy Note studija, Serija Policy Note studija „Jačanje perspektive Kosova”*. Berlin-Priština.

Wilson Center. (2004). *European and US Policies in the Balkans”*,. Meeting Report 297 of the conference co-sponsored by EES and the Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), held on May 23, 2004, Berlin. 4 3, 2022 tarihinde <https://www.wilsoncenter.org/publication/297-european-and-us-policies-the-balkans> adresinden alındı.

Xhambazi, V. (2021, 3 25). Three key foreign policy objectives for Kosovo’s new government. *Emerging Europe*. 4 3, 2022 tarihinde <https://emerging-europe.com/voices/three-key-foreign-policy-objectives-for-kosovos-new-government/> adresinden alındı.

Žbogar, S. (2012, 2 13). The first week in Kosovo of the new EU Head of Office/ EUSR. http://www.eeas.europa.eu/archives/delegations/kosovo/press_corner/all_news/news/2012/120213_first_week_in_kosovo_zbogar_sr.htm adresinden alındı.